

Utopijski socijalizam

IVAN VEJVODA

Institut za Evropske studije
Beograd

UDK: 330.84

316.42

Izvorni znanstveni rad
primljeno 15. 11. 1990.

Utopijski socijalizam je odgovor na društvenu i političku situaciju nastalu nakon Francuske revolucije kada industrijske i urbane transformacije počinju da radikalno mijenjaju moderna društva. Utopijski socijalisti poznati u svoje vrijeme kao reformatori društva, što su u stvari i bili, reagirali su na nasilje i raskid s prethodnim društveno političkim preokretom preporučajući mirnu i stupnjevitu transformaciju društva na bazi ideja: udruživanja, suradnje, univerzalizma i kozmopolitizma. Fourier, Saint-Simon, Owen i njihovi sljedbenici kritizirali su nastajući kapitalizam, utjecaj takovih institucija kao što je religija, privatno vlasništvo i brak, u težnji da kreiraju društvene uslove u kojima može nastati nezavisna individua. Ovi društveni teoretičari su nastojali da svoje ideje uključe u komunalni način života što je povratno utjecalo na druge da se priružuju ovom pokretu. Oni nisu, kao što se često govori, samo, »preteče socijalizma«, već slobodni mislioci koji svojim mišljenjem odgovaraju na izazove modernog doba. Oni su nastojali pronaći odgovore o stvaranju novog društva ukazivanjem na ono što u njemu ne valja i time su dali svoj pozitivni doprinos. Premda se 1848. god. označava kao kraj ovog pokreta, on je ipak nastavio da živi kroz čitavo 19-to stoljeće stvarajući kasnije »novi duh utopije«.

UTOPIJSKI SOCIJALIZAM, (eng. utopian socialism, fr. socialisme utopique, nem. utopisches Sozialismus, rus. utopičeskii socializm) predstavlja jedan od pravaca socijalističke misli i prakse, jedan od socijalizma¹⁾ (→Socijalizam). U. s. označava socijalnu i političku teoriju koja pripada razdoblju koje neki teoretičari nazivaju »rani socijalizam« i koje ide od kraja francuske revolucije 1789, sve do revolucije 1848. Ovu preovlađujuću struju socijalizma u prvoj polovini XIX veka predstavljali su u osnovi Saint-Simon, Owen i Fourier, kao i društveni pokreti →Sen-simonizam, →Ovenizam i Furijerizam koji su nastali i razvili se na osnovu njihovih učenja. Pomenuti mislioci su se smatrali socijalnim reformatorima. Na osnovu kritičkog uvida u nastajući kapitalistički sistem i odnose koje taj sistem stvara, svojim su teorijama i vizijama ukazali tadašnjem društvu na mogućnosti ostvarivanja harmonije, sreće i punoće življenja za društvo i pojedinca u njemu. Za razliku od mnogih prethodnih utopista socijalisti utopisti su bili okrenuti budućnosti: »zlatno doba ljudskog roda nije iza nas, ono je ispred nas, ono je u savršenstvu društvenog poretka«²⁾.

Prived »utopijski« (→Utopija) je upotrebljen u opisivanju rada ovih socijalističkih autora tek kasnije. Jérôme—Adolphe Blanqui je u svojoj knjizi **Histoire de l'Economie politique en Europe**, 1837. za Owena i Fouriera rekao da su »utopijski ekonomisti«³⁾ razlikujući ih, sve u svemu dobronamerno, od ortodoksnih ekonomista poput Saya, Richarda i Milla. Deceniju kasnije su Marx i Engels, tada osnivači jedne suparničke socijalističke, odnosno komunističke struje, razmatrali ideje Owena, Fouriera i Saint-Simona pod naslovom »Kritičko-utopijski so-

1) J. Ellenstein, *Histoire mondiale des socialismes, des origines à nos jours*, I—VI, Paris, Armand Colin, 1984.

2) H. de Saint-Simon, *De la réorganisation de la société européenne*, Paris, 1814, I, str. 247.

3) Vid. A. E. Bestor, »The Evolution of Socialist Vocabulary«, *Journal of the History of Ideas*, vol. IX, n. 3, june 1948, str. 288.

cijalizam i komunizam⁴⁾; u takvom određenju pridev »kritički« je značio odobravanje nekih elemenata u radu njihovih prethodnika i savremenika, dok je termin »utopijski« značio odbacivanje drugih aspekata tih teorija. Naziv u. s. se uvrežio upotrebom u Marxovim i Engelsovim delima, posebno u Engelsovom *Socialisme utopique et socialisme scientifique* (1880), u delu koje je u svom prvom nemačkom izdanju 1882. dobilo naziv **Razvitak socijalizma od utopije do nauke**⁵⁾ (poznato je da je ono nastalo s neznatnim izmenama i dopunama tri poglavlja iz Engelsovog *Anti-Dühringa*, 1878)⁶⁾. Kasnije je termin u. s. upotrebljavan uopšteno da bi označio gotovo sve oblike predmarksovskog socijalizma, a tako je i danas bez obzira na to da li onaj koji ga upotrebljava daje pridevu »utopijski« negativno, pejorativno značenje ili deskriptivnu, odnosno vrednosno neutralnu ulogu.

U. s. iako je reakcija na temeljne preobražaje društva posle Francuske revolucije ima delimično svoje korene i u ranijim socijalnim i političkim utopijama. Od antike i Platonove *Države*⁷⁾, preko *Utopije* (1516) Thomasa Morea, koga je Karl Kautsky nazvao »ocem utopijskog socijalizma«⁸⁾, i *Grada sunca* (1623) Tommasa Campanelle⁹⁾, sve do XVIII veka, veka prosvetčenosti i Lingueta, Mesliera, Dom Deschamps, Mablya, Morellja, Restif de la Bretonnea, Abbé de Saint-Pierrea — pojavljuju se spisi koji raznim postupcima ukazuju na mogućnost drukčijeg, boljeg, pravednijeg društvenog uređenja. Pored tih uzora treba svakako pomenuti i mnoštvo praktikovanih utopija u Engleskoj¹⁰⁾ i Americi¹¹⁾, pokrete levelera, digera i rentera tokom engleske revolucije¹²⁾, kao i praktičnog utopistu Thomasa Münzera, »teologa revolucije«, kako ga je nazvao Ernest Bloch¹³⁾.

Babuvizam (→Babeuf) i njegovo učenje o egalitarnom komunizmu predstavljaju most između XVIII i XIX veka kad je reč o u. s. Pod uticajem antičkih mislilaca, prosvetitelja, posebno Rousseaua, i podstaknut iskustvom Francuske revolucije, Babeuf je prevratničkom akcijom nameravao da započne ostvarivanje svoje socijalne utopije. U tom svom nastojanju bio je jedini, budući da su ostali socijalisti utopisti toga vremena smatrali da se samo miroljubivim putem mogu sprovoditi društvene promene. Ovakvo stanovište je bilo najčešće neposredna posledica proživljenog iskustva terora za vreme revolucije, kao i rezultat određenih teorijskih postavki, iako poimanje revolucije kod autora u. s. nipošto nije jednoznačno¹⁴⁾.

Tri glavna predstavnika u. s. su Saint-Simon, Owen i Fourier. Pierre Leroux u svom spisu »Lettre au Docteur Deville« 1858. kaže da oni predstavljaju »osvit socijalizma«, »osvit novog ideala«¹⁵⁾. U ovu prvu fazu socijalizma, pored ove poznate trijade spadaju mnogi drugi socijalisti utopisti, komunisti utopisti, koji su imali svaki na svoj način veliki uticaj na širenje i razvijanje socijalističkih ideja i pokreta — Wilhelm Weitling (**Garantije harmonije i slobode**,

4) K. Marx i F. Engels, *Komunistički manifest*, MED, t. 7, str. 401—403.

5) F. Engels, MED, t. 30, str. 147—188.

6) F. Engels, MED, t. 31, treći odeljak »Socijalizam«, I—III, str. 197—217.

7) Platon, *Država*, Beograd, Kultura, 1966.

8) K. Kaucki, *Tomas Mor i njegova utopija*, Beograd, Kultura, 1967.

9) T. Campanella, *Grad sunca*, Beograd, Kultura 1964.

10) W. H. G. Armytage, *Heavens below: Utopian Experiments in England 1560—1960*, London, 1961.

11) M. Holloway, *Utopian Communities in America 1680—1880*, New York, Dover Publications Inc., 1966.

12) C. Hill, *The World Turned Upside Down — Radical Ideas during the English Revolution*, London, Maurice Temple Smith, 1972.

13) E. Bloch, *Thomas Münzer als Theologe der Revolution*, Frankfurt/M., Suhrkamp Verlag, 1964 (1921).

14) Vid. »La pensée socialiste devant la Révolution française«, posebno članke o Saint-Simonu i Fourieru u: *Annales historiques de la Révolution française*, n. 184, avril—juin 1960.

15) P. Leroux, »Lettre au Docteur Deville« u: *Economies et sociétés*, t. VI, n. 12, décembre 1972, str. 2253 i 2267.

1842)¹⁶), William Thompson (→Ovenizam), Flora Tristan, koja je pre Marxa izrekla parolu o ujedinjenju proletera svih zemalja¹⁷), Pierre Leroux (*De l'humanité*, 1840)¹⁸), Auguste Blanqui, Victor Considérant (*Destinées sociales*, 1834—1844)¹⁹), Etienne Cabet (*Put u Ikariju*, 1836—38)²⁰), Theodore Dézamy (*Zakonik zajednice*, 1842)²¹), John Francis Bray (*A Voyage from Utopia to Several Unknown Regions of the World*, oko 1840). I pored osobnosti i razlika među ovim i ostalim različitim predstavnicima ovih prolegomena socijalizma, bilo je i prožimanja ideja i pokreta, međusobnih uticaja, stapanja, kao i razlaza i razdora. Poznati su odnosi između sensimonizma i Fouriera, dubok uticaj Owenovih ideja na Cabeta, upliv Babeufa na Blanquija i mnoge druge posredstvom Buonarrotija kao i raskol u okviru sensimonizma, polemike Fouriera sa Saint-Simonom i Owenom. Sve ovo svedoči o pojedinačnom i zajedničkom traganju za odgovorima na pitanja koje je postavilo novo vreme.

Jednako značajno, ako ne i važnije, dolazi u ovom razdoblju do prožimanja utopije i društvenih pokreta. Gotovo uporedo pojavljivanje radničkog pokreta, širokih radničkih ustanaka sa idejama u. s. vodilo je njihovom uzajamnom uticaju. Sensimonistička misija koja je došla u Lyon maja—juna 1831. pomogla je rasprostranju ideja o društvenoj reorganizaciji koje će se pojaviti tokom radničkog bunta u istom gradu novembra 1831. Mnogi od tih radnika koji su sami stvarali pokret zapravo su bili neosvešteni sensimonisti. Nasuprot tome, lionski ustanak je izvršio znatan uticaj na mnoge socijalističke mislioce među kojima su Fourier, Proudhon i Marx.

Činjenica da je Cabetov ikarski utopijsko-komunistički pokret na svom vrhuncu okupljao oko sto pedeset hiljada ljudi²²) rečito govori o dalekosežnosti ovih ideja među radnicima i zanatlijama. Ovenizam u Engleskoj, sensimonizam i furijerizam u Francuskoj su svojim idejama asocijacije, kooperacije, univerzalnosti i kosmpolizma, svojom oštrom kritikom nastajućeg kapitalističkog, industrijalizovanog i urbanizovanog društva, kritikom religije, svojine i braka, te najavom mogućeg koherentnog, harmoničnog i racionalnog društva u kojem će svako imati priliku i prostor da razvija svoje sposobnosti i zadovoljava svoje potrebe — privlačili nastajući proletarijat, zanatlije, preduzetne bužuje, filantropie, umetnike. Socijalne utopije u. s. ukazale su na život dostojan čoveka, kao i na uslove u kojima je oslobađanje pojedinca i ispunjenje lične sreće ostvarivo. Nova epoha posle Francuske revolucije ukazivala je u situaciji dubokih previranja, društvenih, ekonomskih i političkih sukoba i na moguću novu društvenost.

U. s. je naslutio dve ključne stvari, da je nova sila industrija bremenita ustanovom nove društvene veze među ljudima i da je projektovana »privlačnost« (nazivana različitim imenima u svakoj struji u. s.) usmerena na ukidanje gospodarenja, hijerarhije. Na zemlji neće više biti carstva, već asocijacija, kaže Leroux. U središtu novog društva proizašlog iz demokratske revolucije i industrijske revolucije preplataće se novo učenje jednakosti, priznavanje čoveka od strane čoveka i, pod utiskom dotad nevidenog iskustva gospodarenja prirodom, perspektiva novog mogućeg odnosa među ljudima²³).

16) V. Vajtling, *Garantije harmonije i slobode*, Beograd, Rad, 1952.

17) F. Tristan, *Union ouvrière*, Paris et Lyon, 1843.

18) P. Leroux, *De l'humanité, de son principe, et de son avenir*, I—II, Paris, Perrotin, 1840.

19) V. Considérant, *Destinées sociales*, I—III, Paris, 1834—1844.

20) E. Kabe, *Put u Ikariju*, I—II, Beograd, Kultura, 1952.

21) T. Dézamy, *Zakonik zajednice*, Zagreb, Školska knjiga, 1982.

22) C. H. Johnson, *Utopian Communism in France — Cabet and the Icarians, 1839—1851*, Ithaca and London, Cornell U. P., 1974.

23) M. Abensour, »Pierre Leroux et l'utopie socialiste« u: *Economie et sociétés*, t. VI, n. 12, décembre 1972, str. 2226.

Prve celovite prikaze u. s. nalazimo u delima Louis Reybauda, *Etudes sur les réformateurs* (1841 i 1843)²⁴⁾ i Lorenza von Steina, *„Socialismus und Communismus des heutigen Frankreichs* (1842)²⁵⁾. Iako su oba autora bila suprotstavljena idejama socijalizma i komunizma, iscrpnost i obuhvatnost njihovog prikaza tih ideja je učinila da su obe knjige imale znatan uticaj. Polemišući sa von Steinom Moses Hess je u svom članku »Socijalizam i komunizam« objavljenom 1843, između ostalog piše: »Francuska socijalna filozofija... sada nakon Saint-Simona i Fouriera, oslobađa se škole i kao znanstveni komunizam počinje prodirati u narod«²⁶⁾. Hess nešto kasnije 1845. kritikuje francuska socijalistička i komunistička učenja zbog njihove nedovršenosti u svom spisu »O bijedi u našem društvu i njezinom ukidanju«²⁷⁾.

Marx i Engels su bili veliki poznavaoци dela u. s., izučavali su ih pomno kao i engleske ekonomiste i nemačke filozofe, veličali su njihova dostignuća i doprinos, a kritikovali nedostatke. Marx je čitao i Raybauda i Steina, a bio je u veoma tesnim odnosima sa Hessom²⁸⁾ pod čijim je uticajem i bio u jednom trenutku. U Marxovim spisima nalazimo²⁹⁾ i projekat biblioteke utopijskog socijalizma i komunizma koju bi valjalo objaviti na nemačkom. I u dva Engelsova pisma Marxu³⁰⁾ spominje se »Biblioteka istaknutih inostranih socijalističkih pisaca« gde su predviđena za objavljivanje dela Fouriera, Owena, sensionista, Morellija, Godwina i drugih. Već iz ovoga se vidi koliki se značaj pridavao u. s. Marx je od početka insistirao na tome da se dala u. s. »ne mogu kritikovati pomoću površnih trenutnih ideja, nego jedino posle dugotrajnog i dubokog izučavanja«³¹⁾. Ceo niz njihovih spisa među kojima su **Kritika Hegelove filozofije prava**, **Jevrejsko pitanje**, **Prilog kritici Hegelove filozofije prava**. Uvid, Pismo Rugeu (sept. 1843), značajan Engelsov članak »Napredak pokreta za socijalnu reformu na kontinentu« (okt.—nov. 1843)³²⁾, **Sveta porodica** posebno osmo poglavlje, **Cirkular protiv Kriegea**³³⁾, Engelsov članak »Istinski socijalisti«³⁴⁾, **Moralizirajuća kritika i kritizirajući moral**³⁵⁾, Engelsova **Načela komunizma**³⁶⁾ te brojni članci u *Neue rheinische Zeitung* pokazuju to nimalo jednostavno, »dugotrajno i duboko izučavanje«. Stoga kritiku u. s. sadržanu u **Komunističkom manifestu** valja posmatrati u sklopu celokupnosti pomenutih spisa kao ishod duge teorijske razrade, dok sa druge strane tu kritiku utopije treba staviti u sistematsku vezu sa ukupnošću Marxove teorije i stanovištem komunizma koje tu teoriju zasniva. Pokazaće se da osnovna dihotomija utopija/nauka (atribut »naučni« se u **Svetoj porodici** javlja samo jedva puta, a izraz »naučni socijalizam« u **Nemačkoj ideologiji** pod Engelsovim perom samo jedared i to nevezano za u. s. ili utopiju) koja se kasnije pojavljuje u Engelsovom **Anti-Dühringu** nije prvobitno prisutna. Naime, 1843. Marx već otkriva i formuliše kritičku matricu utopije. Odbacivanjem demokratske, političke utopije — buržoaskog oblika emancipacije — Marx određuje svoje kritičko stanovište. On stavlja tačku na utopiju buržoazije, kao revolucionarne klase. Istovremeno, izriče ključnu distinkciju između delimične i totalne revolucije. Utopija je

24) L. Reybaud, *Etudes sur les réformateurs ou socialistes modernes* Paris, Guillaumin et Cie.,⁷1864.

25) L. von Stein, *„Socialismus und Communismus des heutigen Frankreichs*, Leipzig, Otto Wigand, 1842.

26) M. Hess, »Socijalizam i komunizam« u: *Filozofija čina*, Zagreb, Naprijed, 1986, str. 8.

27) M. Hess, isto, str. 156—161.

28) Vid. Z. Kučinar, »Mozes Hess i njegov odnos prema Marksu« u: *Prilozi za istoriju socijalizma*, br. 2, Beograd, Institut za izučavanje radničkog pokreta, 1965, str. 201—273.

29) K. Marx, MEGA, I, t. V, 1932, str. 549, naved. prema M. Rubel, *Marx critique du marxisme*, Paris, Payot, 1974, str. 400—401.

30) Engels Marxu, 22—26. beruara i 7. marta 1845, i 17. marta 1845, MED, t. 34, str. 90—91, 92—93.

31) K. Marx, »Komunizam i augsburški list 'Allgemeine Zeitung'«, (1842), MED, t. 1, str. 268.

32) F. Engels, MED, t. 4, str. 11—24.

33) K. Marx, F. Engels, »Cirkular protiv Kriegea«, MED, t. 7, str. 3—15.

34) F. Engels, »Istinski socijalisti« (1847), MED, t. 7, str. 199—234.

35) K. Marx, »Moralizirajuća kritika i kritizirajući moral« (1847), MED, t. 7, str. 269—292.

36) F. Engels, »Principi komunizma« (1847), MED, t. 7, str. 293—308.

na strani delimične, a ljudska emancipacija na strani radikalne revolucije: »Utopijski san za Njemačku nije radikalna revolucija, općečovječanska emancipacija, nego naprotiv djelomična, samo politička revolucija, revolucija koja ostavlja stupove kuće«³⁷). Tu je ključna osa kritike utopija³⁸), tu je prvobitna dihotomija.

Marx ističe da i nauka može da bude na strani delimične revolucije, i to u prvom redu nauka utopista. Umesto da utopiji suprotstavi nauku, Marx osuđuje urođenu manu utopije, naučnost. Otuda suprotstavljanje doktrinarne revolucionarnoj nauci u *Bedi filozofije*³⁹) i u članku »Proudhonov govor protiv Thiersa«⁴⁰).

Suprotstavljenost utopije i nauke nalazimo, međutim, kod jednog drugog autora toga vremena Augustea Comtea, u spisu iz 1832.⁴¹). Ovim se ilustruje činjenica da Marx i Engels nisu bili jedini kritičari utopije u svom veku. Kritika sa desnice je bila veoma prisutna, a jedan od svojih dovršenih izraza našla je u delu Alfreda Sudrea, *Histoire du communisme ou réfutation historique des utopies socialistes* (1848)⁴²). Od Adolphea Blanquija, pomenutog na početku, i njegove liberalne kritike, preko pomenutog Louisa Reybauda i Sudrea stižemo do Adolphea Thiersa i otvoreno konzervativne kritike. Polazišta ove dve kritike, leve i desne, različita su naravno. Desna se izriče sa tačke gledišta realnosti i prilagođavanja realnosti, dok leva govori sa stanovišta podrivanja postojećeg, sa stanovišta revolucije. A ako između 1845. i 1848. dolazi do definitivne podele između buržoaskog društva i utopija, valja odrediti razliku između kritičkog komunizma i utopije, napominjući odmah da je Marxova i Engelseva teorija bila na istoj strani barikade kao i utopija, odnosno van buržoaske pozitivnosti na poziciji »apsolutnog odstupanja« kako bi rekao Fourier: »Prvi su se socijalisti (Fourier, Owen, Saint-Simon) upravo zbog nedovoljno razvijenih društvenih uslova, koji nisu omogućavali radničkoj klasi da se konstituiru u borbenu klasu, morali nužno ograničiti samo na maštanje o uzor—društvu budućnosti i osuditi sve pokušaje kao što su štrajkovi, koalicije, politički pokreti što su ih radnici poduzimali u svrhu poboljšanja vlastitog položaja. Ako i nemamo pravo da se odrekemo tih patrijarha socijalizma, kao što ni kemičari nemaju pravo da se odreknu svojih otaca alkemičara, moramo se ipak čuvati da ne upadnemo u iste greške, jer bi za nas te greške bile nepremostive«⁴³). Marx i Engels otkrivaju slabosti i manjkavosti utopija, ali takode implicitno imaju na umu i njihove jake strane. Oni povezuju kritiku utopija sa onim što Labriola naziva »morfološkim predviđanjem«⁴⁴) komunizma. Ovo morfološko predviđanje ispunjava sadržajem kritičku matricu definisanu 1843. u *Prilogu kritici Hegelove filozofije prava. Uvodu*. Marx od samog početka utopiju kritikuje s revolucionarnog stanovišta: po njemu utopijom treba nazvati svaki delimičan projekt koji se usredsređuje samo na drugorazredne odredbe neke pojave ostavljajući pri tom suštinu netaknutom. Dakle, ono što po Marxu određuje utopiju nije ono »suvišno«, preterano, ekstremno, već ono »nedovoljno«. Svojsvo utopije po njemu jeste da ostaje u okvirima datog.

Ideja radikalnog reza između utopije i nauke, pojednostavnjena ideja, povezana je s idejom da je kraj utopije označen neuspešnom revolucijom 1848. Društveni pokret u Francuskoj

37) K. Marx, *Prilog kritici Hegelove filozofije prava. Uvod*, (1843), MED, t. 3, str. 157—158.

38) M. Abensour, »Histoire de l'utopie et le destin de sa critique«, I, u: *Textures*, n. 6—7, 1973; str. 12; analiza se u ovom delu mahom oslanja na ovaj spis.

39) K. Marx, *Bijeda filozofija*, MED, t. 7, str. 114—115.

40) K. Marx, F. Engels, »Proudhonov govor protiv Thiersa« (1848), MED, t. 8, str. 263—265.

41) Vid. M. Abensour, »Histoire de l'utopie et le destin de sa critique«, naved. časopis, str. 15.

42) A. Sudre, *Histoire du communisme ou réfutation historique des utopies socialistes*, Paris, Guillaumin et Cie., ⁵1856.

43) K. Marx, »Politički indiferentizam«, (1873), MED, t. 29, str. 247—248.

44) A. Labriola, »U spomen Komunističkog manifesta« (1895), u: *Ogledi o historijskom materijalizmu*, Beograd, Izdavački centar Komunist, 1980, str. 25.

u XIX veku svedoči o drukčijem razvoju. Razne struje i grupe nisu preuzimale učenja velikih utopista s početka veka već su ih reaktivirala putem sinteze s praktičkim pokretom. Tek pomoću ovakvog viđenja možemo da sagledamo dugotrajno teorijsko sazrevanje koje je ostvareno u Francuskoj, ili u izgnanstvu od 1848. do 1871, sred radničke klase i čiji je ishod bila Pariska komuna. Francuski istoričar Labrousse ovo razdoblje naziva razdobljem »napretka pokreta i opadanja ideologije«⁴⁵). Revolucionari poput Joseph Déjacquea i Ernest Coeurde-roya okrenuli su se od klasičnih oblika utopizma, onih koji grade pravno-političke modele ka otvorenijem heurističkom poimanju; imali su dinamičku koncepciju utopijske misli kao neprekidnog kretanja, koncepciju koja je nastala kao plod spontanog kritičkog rada na prethodnoj utopijskoj teoriji i praksi, i kao plod kritičke refleksije o revolucionarnoj praksi 1848. Uzeli su kao načelo samoemancipaciju proletarijata i stoga odbacili ranije rasprostranjeni oblik utopijske sekte kao autoritarnu strukturu revolucionarnog delanja. Pariska komuna je razbijanjem istorijskog kontinuiteta pokazala da pozitivna intencionalnost u. s., preobražena novim iskustvima radničkog pokreta, postoji i dalje u novom obliku. »Novi duh utopije« kako ga je nazvao jedan teoretičar⁴⁶) imao je jednog od svojih izrazitih predstavnika u engleskom socijalisti, piscu, umetniku, borcu Williamu Morrisu. Morris, Engelsov poznanik, odličan poznavalca Marxovog dela, 1890. objavio je u listu *The Commonweal* u nastavcima, po opštem mnjenju, jednu od najboljih utopija *News from nowhere*⁴⁷), prevedenu i kod nas 1911. u izdanju socijalističke knjižare⁴⁸). U savremenije predstavnike ove struje možemo da ubrojim Ernsta Blocha, velikog učenjaka nade i konkretne utopije, Waltera Benjamina, posebno sa njegovim nedovršenim opus magnum *Passagenwerk*⁴⁹), te neke predstavnike umetničkih avangardi XX veka, određene manifestacije pokreta osporavanja šezdesetih godina (Studentski pokret, Kontrakultura) te današnjih novih društvenih pokreta.

Utopijski s. je imao široke odjeke i u drugim zemljama. U Rusiji preko Hercena, Černjiševskog i drugih⁵⁰) — nalazimo na ceo spektar ocena o u. s. od Plehanovljeve, od Englesa preuzete, analize⁵¹), do mišljenja Tugan—Baranovskog »da 'utopijski' socijalizam zasluđu najozbiljniju pažnju... i u nekim vidovima on je čak naučniji od Marxa«⁵²). Pored Evrope i Severne Amerike gde su stvarane mnoge utopijske zajednice i u Latinskoj Americi je u. s. imao svoja uporišta⁵³.

Šezdesete i sedamdesete godine predstavljaju doba velike obnove interesovanja, izučavanja, pa i ostvarivanja utopijskih zajednica⁵⁴), kao i uporednu obnovu konzervativnih kritika onog što je utopijsko. Ova obnova je obeležena ponovnim objavljivanjem dela gotovo svih značajnijih socijalista utopista, mnoštva studija i analiza onih koji su bili posve nepoznati, zaboravljeni ili prekriveni objedinjavajućim nazivom »preteče«.

»Kada utopijske oaze presuše, širi se pustinja banalnosti i bespomoćnosti«⁵⁵).

45) E. Labrousse, *Le mouvement ouvrier et les idées sociales en France de 1815 à la fin du dix-neuvième siècle*, Paris, Cours de Sorbonne CDU, 1947—48.

46) M. Abensour, »Histoire de l'utopie et le destin de sa critique«, I, naved. časopis, str. 5;

47) W. Morris, *News from nowhere*, Hammersmith, Kelmescott Press, 1892;

48) V. Moris, *Vesti ni od kuda*, Beograd, Izdanje socijalističke knjižare, 1911;

49) W. Benjamin, *Das Passagen-Werk*, u: *Gesammelte Schriften*, Bd. V. 1, 2, Frankfurt/M., Suhrkamp, 1982;

50) V. A. Malinin, *Istorija ruskog utopijskog socijalizma*, Moskva, 1977;

51) G. V. Plehanov, »Gledište utopijskog socijalizma«, u *Anarhizam i socijalizam* Beograd, Kultura, 1954, str. 14—23;

52) M. Tugan-Baranovski, *Sovremennyj socializm v svoem istoričeskom razvitii*, Sankt—Petersburg, 1906, str. IV;

53) C. M. Rama, *Utopismo socialista en America latina 1830—1893*, Caracas, Biblioteca Ayacucho, 1977;

54) A. Rigby, *Alternative Realities: A Study of communes and their members*, London and Boston, Routledg & Kegan Paul, 1947; i P. Démerin, *Communautés pour le socialisme*, Paris, Maspéro, 1975;

55) J. Habermas, »Križa države blagostanja i iscrpljenost utopijskih energija«, u: *Politička misao*, br. 4, 1985, str. 96.

LITERATURA

- Abensour, M.: »Le procès des maîtres rêveurs« u: *Libre*, n. 4, 1978;
- Bénichou, P.: *Le temps des prophètes — Doctrines de l'âge romantique*, Paris, Gallimard, 1977;
1848. *Les utopismes sociaux*, Paris, CDU et SEDES réunis, 1981;
- Dolléans, E.: *Histoire du mouvement ouvrier 1830—1871*, Paris, Armand Colin, ³1947;
- Hardy, D.: *Alternative Communities in Nineteenth Century England*, London and New York, Longman, 1979;
- Petitfils, J.—C.: *La vie quotidienne des communautés utopistes au XIXe siècle*, Paris, Hachette, 1982;
- Rancière, J.: *La nuit des prolétaires. Archives du rêve ouvrier*, Paris, Fayard, 1981;
- Semenov, V.: *Sen Simon, Fur'e i ih školy*, Moskva — Leningrad, 1926;
- Volgin, V.: *Francuskii utopičeskii komunizm*, Moskva, 1960;
- Thompson, E. P.: *The Making of the English Working Class*, London, Victor Gollancz, 1963;
- Baczko, B.: *Lumières de l'utopie*, Paris, Payot, 1978.

UTOPIAN SOCIALISM

IVAN VEJVODA

Institute for European Studies, Beograd

Utopian socialism is a response to the social and political situation in the aftermath of the French revolution when the industrial and urban transformation began to radically change the existing modern societies. The utopian socialists, known at the time as social reformers, which they in fact were, reacted to the violence and the abruptness of the previous social and political upheavals by proposing peaceful and gradual transformations of society on the basis of ideas of association, cooperation, universalism and cosmopolitanism. Fourier, Saint-Simon, Owen and their followers criticized the nascent capitalism, the influence of such institutions as religion, private property, marriage, aiming at the creation of social conditions for the rise of an independent individual. These social theoreticians sought to implement their ideas in communal ways of life that would in turn influence by their success others to join the movement. They were not as is often said merely »predecessors of socialism«, but free thinkers in their own right whose thought was challenged by the modern age. They sought responses to the new society that was appearing often conscious of the evils it was bringing as well of its positive contributions. Although 1848 does mark a halt to the breadth of this movement it does nonetheless continue in the 19th century creating later a »new spirit of utopia«.